

نوشته‌ی: پروفیسور کوبیچکوا V. kubicková (ایران‌شناس چک)
ترجمه‌ی: جهانگیر فکری ارشاد (آسیستان دانشگاه اصفهان)

نثر فارسی در دوران سلطنت رضا شاه بزرگ (۱)

نثر فارسی در این دوران به تدریج با آثار منظوم همپایه می‌گردد :
توجه خوانندگان نسبت به نشر که از مدت‌ها پیش به جانب نخستین آثار
منثور و نیز ترجمه‌ها جلب شده است ، هر آن بیشتر میشود و تعداد خوانندگان ،

۱- ترجمه‌ی حاضر قسمتی است از بخش دوم « تاریخ ادبی ایران در
قرن بیستم » به قلم همین ایران‌شناس . باید توجه داشت که در این مقاله کلیدی
تواریخ به سال هجری قمری نوشته شده و معادل مسیحی آن همواره ذکر
گردیده است (مترجم)

بخصوص در جمع جوانان ، فزونی مییابد . بزودی نثر سهم بزرگی از ادبیات جدید را از آن خود میسازد و اغلب چاپ های متعددی از اینگونه آثار انتشار مییابد .

دررمان هنوزم مضامینی از تاریخ قدیم وجدید ایران مورد توجه است موضوع رمانها را اغلب حوادث انقلابی متأخر و اوضاع کشور در جنگ جهانی اول و پس از آن تشکیل میدهد . خود آگاهی ملی و روز افزون ایرانیان ، علاوه بر ثمرات دیگری که به بار میآورد ، باعث پی گیری اکتشافات باستان شناسی و پژوهش های نژاد شناسی نیز میگردد . توجه اروپاییان به فرهنگ ایران ، تشکیل نمایشگاه فرهنگ ایران در لندن ، عضویت ایران در جامعه ی ملل آن زمان و برخی اقدامات دیگر نیز به این امر کمک شایانی میکند . به این ترتیب است که آثار ادبی منشور نیز پایه های علمی و محکمی را به خود میگیرند .

در آثار جدید از شدت هدفهای اخلاقی که در آثار قبلی بیش از هر چیز مورد تأکید بود ، تا حدودی کاسته میشود و موجبات تقویت بیشتر جنبه های هنری را فراهم میآورد . از میان انواع ادبی منشور ناول پیشرفت به سزایی مییابد و از جهت محتوی و شیوایی قالب نیز رشد سریعی را در پیش میگیرد . مهمترین اثر ادبی در آغاز این دوره سلسله ناولهایی به نام « یکی بود - یکی نبوده » است . این ناولها در سال ۱۹۲۲ تا ۱۳۴۱ در برلین در مؤسسه ی مطبوعاتی کویانی انتشار یافت . نویسنده ی این اثر مورخ جوان و با استعدادی به نام جمالزاده بود که موضوع ناولهای شش گانه ی این مجموعه را از ایران آن زمان اقتباس کرده بود . در این ناولها با تهرانی های فقیر و بی چیز ، تجار ، صنعتگران و اشخاص دیگری روبرو میشویم که نویسنده با دیدی واقع بینانه وبدون توجه به آمال احساساتی ، به زندگی ایشان نظر میافکند و کلیه ی صفات بارز ، نقاط ضعف و جاه طلبی های برآورده نشده ی آنها را مورد بررسی قرار میدهد .

نوطلبی جمالزاده نه تنها در ممانی و مضامین بلکه در شیوه ی بیان و

قالب داستانهایش نیز جلوه گر است. قهرمانان آثار وی به زبان معمول و متناسب با طبقه‌ای که در آن زیست دارند، صحبت میکنند. در این ناول‌ها اغلب به اصطلاحات، عبارات و لغات عامیانه‌ی زبان کوچه و بازار برمیخوریم و از آنجا که بسیاری از این خصوصیات زبانی برای خوانندگانانی که تحصیلات متوسط دارند، ناآشناست، لذا نویسنده لغت نامهی کوچکی به همراه پاره‌ای توضیحات به کتاب خود ضمیمه ساخته است.

جمال‌زاده، علاوه بر مقالات تاریخی که جملگی آنها دارای منابع موثقی هستند (برای مثال: مقاله‌ای در خصوص مزدک انقلابی)، چندین مقاله‌ی سیاسی (مطالبی درباره‌ی تاریخ روابط ایران و روسیه و غیره) نیز به رشته‌ی تحریر در آورده که در مجله‌ی «کاو» به چاپ رسیده است. ولی با وجود آنچه گذشت، پرداختن وی به زبان محاوره‌ای اهمیت بسیار به سزا و مهم‌تری دارد. بدون تردید میتوان گفت که کلیه‌ی نویسندگان نسل‌های بعد، اثر او «یکی بود، یکی نبود» را مورد مطالعه و سرمشق خود قرار داده‌اند. مقدمه‌ی نویسنده نیز که در آن به اهمیت اساسی نثر اشاره شده، دارای اهمیت فراوان است. وی در همین مقدمه رمان و داستان را دموکراتیک‌ترین نوع ادبی معرفی می‌نماید.

جمال‌زاده در آثار بعدی خود نیز همین واقعیات محسوس محیط خود را بازگو میکند. در «قلنشن دیوان» باچهره‌ی هزلی و مطالبه‌آمیز تهران در دهه‌های نخستین قرن حاضر روبرو میشویم (۲). در «راه آب‌نامه» نیز به هزلی از همین نوع برمیخوریم که ساکنین یک کوچه، بدون آنکه سرانجام ره به جایی برند، بر سر ساختمان جدید یک راه آب بایکدیگر به مشاجره

۲- در اثری از «بورسکی» M. Borecky به نام «نثر فارسی از سال ۱۹۴۶ به بعد» میتوان توضیحاتی در این خصوص مشاهده کرد، «مجله‌ی شرق میانه» Middle East Journal شماره‌ی هفتم، بهار ۱۹۵۳، ص. ۲۳۷-۲۳۸.

میپردازند. «صحرای محشر» نیز دید مطابیه آمیزی است از عقاید مربوط به مذهب شیعه. درخصوص آثار اخیر باید اضافه کرد که انتقادات موجود در آنها، دربرخی موارد، دارای نکته‌بینی مخصوص به خودنیست و گاه نیز فاقد تأثیر لازم درخواننده است. (۱)

- درحدود همین اوقات ۱۹۲۲ و ۱۳۴۱ است که اولین کوشش به منظور نگارش رمان اجتماعی، درتحت عنوان «تهران مخوف»، به عمل می‌آید. این رمان ابتدا در روزنامه‌ی «ستاره‌ی ایران» و سپس به سال ۱۹۲۴ و ۱۳۴۳ به صورت کتاب مستقلی انتشار یافت (۲). نویسنده‌ی این اثر هنرمند جوانی بود که با روزنامه‌های برلینی «ایران شهر» و «فرنگستان» همکاری داشت و مرتضی مشفق کاظمی نامیده می‌شد. وی بعدها با روزنامه‌ی «ایران جوان» که در تهران انتشار می‌یافت به همکاری پرداخت و در این نشریه بیشتر ترجمه‌هایی از ادبیات فرانسه منتشر ساخت. رمان «تهران مخوف» موفقیت ناخوشایند زنان ایرانی را، آنطور که در دنیای واقع وجود دارد، بازگو می‌نماید.

۱- «کمیسارف» D.S. komissarov در مقاله‌ی خود به نام «تمایلات رئالیستی در ادبیات معاصر ایران» در آثار جمال زاده گرایشی به جانب سبک ناتورالیسم می‌بیند. مجله‌ی «شرق‌شناسی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی» *Sovetskoje vostokvedenije*، شماره‌ی سوم سال ۱۹۵۸.

۲- این رمان در سال ۱۹۳۴ به زبان روسی ترجمه شده است. برای اطلاع بیشتر رجوع کنید به «نکات مثبت پهلوانی در نثر ادبی معاصر ایران»، کمیسارف، در «گزارش مختصر انستیتوی شرق‌شناسی آکادمی علوم اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی *Kratkije Soobscenija Instituta vostokovedenija An vsrr* شماره‌ی هفدهم سال ۱۹۵۵، ص. ۵۳ و بعد از آن.

در این رمان با اجتماع پوسیده‌ی آنزمان و مناسباتی که زنان را به پست‌ترین درجه‌ی اجتماع و به خانه‌های فساد میکشاند، آشنا میشویم و از لابلای گفتگوهای زنان خودفروش به وقایع گوناگونی که ایشان را به این سرانجام شوم کشانیده است، پی میبریم.

سرگذشت رمانتیک قهرمان داستان که «فرخ» نام دارد، از طرفی در تمام موارد انسان را به یاد «کنت مونت کریستو»ی دوما Dumas میاندازد و از طرف دیگر یادآور «مادام کاملیای» دومای پسر، میشود. همین امر باعث آن شده است که این رمان، اگر چه از نظر هنری اهمیت چندانی زیادی ندارد، اما به سبب شیوه‌ی بیان تازه و اعمال هیجان آور قهرمانانش موفقیت بی نظیری در جمع خوانندگان کسب نماید و از این رو در چاپ‌های متعددی انتشار یابد.

آنچه بیش از هر چیز در رمان مورد نظر حایز اهمیت و ارزش است، تأکید نویسنده به لزوم حل مسأله‌ی زنان در اجتماع معاصر خود میباشد. عباس خلیلی روزنامه نگار ایرانی متولد عراق بود که در مانهایش «روزگار سیاه» (احمد علی خان خداداد نیز زمانی به همین نام نوشته است. وی در این رمان زندگی مرارت بار مردم دهات را شرح میدهد)، «انتقام» و «انسان» همین مسأله‌ی فوق را بررسی می نمود. در داستان اصلی «روزگار سیاه» به فاحشه‌ای بر میخوریم که رویدادهای زندگی خویشتن را که منجر به خودفروشی وی شده است؟ تشریح میکند، این نویسنده در یکی دیگر از آثار خود به نام «انتقام» نیز زن نکون بختی را نشان میدهد که زندگی رنج آور خود را برای پسرش بازگو می نماید. در نظر این نویسنده نیز، نمایاندن زندگی روزمره که تا آنزمان در ادبیات فارسی توجه چندانی به آن مبذول نمیشد؛ مهم تر از هر چیز دیگر است. در ماجراجویی های تحریک آمیز این رمان، هنوز هم نوعی الهام از «دوما» به چشم میخورد. نقطه‌ی ضعفی که بر حوادث جاری این اثر میتوان بر شمرد، بخش‌های طویل و احساساتی آنست که با

بیانات هیجان انگیز درهم آمیخته و درک مفاهیم اساسی را مشکل ساخته است .

البته نباید ناگفته گذاشت که در پارامی از موارد اصولا هیچگونه مفهوم خاصی در بین نیست . از جمله خصوصیات خلیلی، رفتار منفی وی در مقابل موقعیت داخلی کشور است که وضع اسفناک زنان تنها یکی از مسایل بی شمار آن محسوب میشود . خلیلی همواره ، پس از لمن و نفرین فراوان ، سرانجام رو در روی این وضع نابسامان قرار میگردد و در بدبینی های نا امیدانه اش راه حلی برای برطرف ساختن این مشکلات نمییابد . (۱)

آنطور که از آثار حسن خان نصرت الوزاره بدیع بر میآید ، در این هنگام رمان نویسی ایران نفوذ رمان اروپایی را ترك گفته ، راه جداگانه و مخصوص به خود را آغاز کرده است . «بدیع» دارای دورمان به نامهای داستان باستان یا سرگذشت کورش، و «شمس الدین و قمر» است . رمان اول در سال ۱۹۲۱-۱۳۴۰ در تهران انتشار یافت . حوادث این رمان ، همانند رمان شیخ موسی (۲) ، در زمان هخامنشیان روی میدهد . برخلاف شیخ موسی که با گنجانیدن مطالبی از مورخین اروپایی در حوادث رمان، در واقع تحقیقات ایشان را بیان میدارد ، «بدیع» منابع تاریخی غرب را فقط برای آگاهی خویشان مطالعه می نماید و هیچگاه پیوند خود را با حقایق موجود قطع نمیکند .

این امر باعث آن شده است که زمان مورد نظر به نحو محسوسی بیان

۱- «نگاه مختصری به ادبیات معاصر ایران» ، «چایکین K.Caykin

مسکو ۱۹۲۸ ، ص ۱۲۸-۱۲۹ .

۲- منظور نویسنده رمان تاریخی «عشق و سلطنت یا فتوحات کورش کبیر» به قلم شیخ موسی نثری همدانی کی بودر آهنگی است که برای اولین بار به سال ۱۲۹۸ شمسی در همدان و سپس به سال ۱۳۰۳ شمسی در بمبئی به چاپ رسیده است (مترجم) .

شود و نظم و ترتیب زمانی و تاریخی کاملاً حفظ گردد. وقایع این رمان، به جهت وجود عشاقی نظیر بیژن و منیژه که چهره های آشنایی از شاهنامه‌ی فردوسی هستند، به آداب و سنن بومی مرتبط میگردد. اگرچه این رمان نیز، همانند رمان شیخ موسی، بافتح بابل پایان میپذیرد، ولی به سختی میتوان از نفوذ متقابل سخنی به میان آورد. شباهت این دو رمان، قبل از هر چیز، نتیجه‌ی مستقیم زمان و بی‌گیری‌خستگی ناپذیر مردم آن دوره برای بیدار ساختن احساسات ناسیونالیستی از طریق شناسایی گذشته‌ی درخشان مملکت است. هر گاه از این تمایل مشترک چشم‌پوشیم، نقاط مشترک چندین زیادی نمیتوان در بین این دو اثر سراغ کرد.

رمان «بدیع»، بر خلاف شیخ موسی که هنوز به ماجراجویی های آثار «دوما» دل بسته، از آن حوادث جنجالی خالی است. در این رمان که بسیار خوب ساخته و پرداخته شده است، برای اولین بار میتوان قهرمانان را از طرز گفتارشان باز شناخت.

شرح خصوصیات افراد نیز تنها به بیان ظواهر ایشان محدود نمیگردد تمام سعی نویسنده بر آنست که اساس خلل ناپذیر سلطنت را در وجود شخص کورش نشان دهد و او را مظهر شاهنشاهی ایده‌آل، چه از نظر صفات شخصی و چه از نظر عقاید اجتماعی و اقتصاد ملی، معرفی نماید. کورش اصول نخستین کشورداری را از پدر می‌آموزد. وی توجه کورش را به حمایت از صنایع دستی جلب میکند و در عین حال به او گوشزد می‌نماید که تجارت آزاد را نیز از نظر دور ندارد. وی، علاوه بر دستورالعمل های دیگری از این قبیل، به کورش هشدار میدهد که توجه داشته باشد تاهیچگاه واردات کشور بر صادرات فزونی نگیرد. (۱)

يك اثر استثنایی که با حس انتقام جویانه‌ی شدیدی، کلیه‌ی نفوذ

۱- «داستانهای تاریخی فارسی»، «ماخالسکی» Fr. machalski

اروپایی را طرد میکرد (البته این امر، در شیوه‌ی نگارش، به واسطه‌ی وجود بسیاری از لغات اروپایی، بخصوص در اصطلاحات نظامی، اجتناب ناپذیر است)، زمانی از علی اصغر شریف به نام «خون‌بهای ایران» بود که در سال ۱۹۲۶ و ۱۳۴۵ در تهران انتشار یافت. وقایع این اثر در گذشته‌ی نزدیکی، در زمان جنگ جهانی اول، جریان دارد و اشغال کشور، تعلیمات مربوط به دفاع ملی، جنگ‌های سخت و سقوط کامل سیاسی را تشریح میکند. قهرمانان اصلی رمان دو جوان میهن پرست و عاشق به نام‌های ایرج و مهرانگیز هستند. در کنار اینان اشخاص دیگری نیز وجود دارند که شخصیت هر یک بخوبی نمایانده شده است. فصل آخر رمان که شواهد فراوانی از مقالات مجله‌های ایرانی و خارجی و مدارک دیپلماسی بسیاری در بر دارد، قرین موفقیت چندانی نیست و رشته‌ی حوادث رمان را ازدست خواننده به درمیبرد. «شریف» رمان موفقیت آمیز دیگری نیز به نام «مکتب‌شوق» به رشته‌ی تحریر درآورده است و شیعی متعصبی است که اعتقادات خویشتن را که مبتنی بر تنفرویی از کلیه‌ی مظاهر اروپایی است، همواره با محافظه کاری بسیار در تمام آثارش بیان میدارد.

انزجار وی را از اروپایی کردن کشور نیز باید مربوط به همین تعصب فوق‌الذکر دانست.

آثار ادبی رحیم‌زاده صفوی را میتوان از دقت علمی وی در خصوص تاریخ و زبان‌شناسی یا زشناخت (وی علاوه بر آثار تاریخی دیگر، تاریخ کوتاهی نیز از ایران نوشت که در سالنامه‌ی «پارس» به سال ۱۳۴۹ و ۱۹۲۹-۳۰ منتشر گردید).

صفوی تمایل خویشتن را، مبتنی بر بیان سراسر تاریخ ایران به سبکی رمانتیک، به میزان ناچیزی در آثارش تحقق بخشیده است. در رمان «داستان شهربانوه» (چاپ دوم آن در سال ۱۳۴۸-۴۹ در تهران منتشر شده

است (۱). موضوع این رمان از زمان سقوط شاهنشاهی ساسانیان اقتباس گردیده است. (۰) میتوان مسیر پیشرفت رمان در آن زمان را بخوبی مشاهده نمود.

تاریخ نگارش این رمان درست ده سال پس از تاریخی است که صنعتی زاده کرمانی همین موضوع را در رمان خود به رشته تحریر در آورده است (۲) در این رمان، قبل از هر چیز، میتوان به برخی از حقایق قابل اعتماد تاریخی از تشکیلات اجتماعی و موقعیت زن در اجتماع آن زمان گرفته تا نحوه معماری و آداب و رسوم عوام، پی برد. ولی این مطلب، آنطور که پیش از این مرسوم بوده است، با اشارات مبسوط به شواهد و مدارک علمی به خواننده تفهیم نمیشود، بلکه محیط حوادث داستان با کمال دقت و بر مبنای حقایق محسوس زندگی تشریح میگردد.

کلیدی قهرمانان خصوصیات شخصی خود را بروز میدهند و زبان نشان نیز با موقعیت ایشان متناسب است. ولی تکامل روحی قهرمانان داستان و محرک اصلی اعمال ایشان، همواره دارای نقاط ضعف است. سبک رمان بسیار ساده و پیراسته است و بخصوص پایان خوش بینانهی آن، برخلاف رمان صنعتی زاده، دارای تأثیر مطلوبیست.

قهرمان داستان، شهربانو، دختر زیباروی ساسانی، سرانجام با حسین که از «بنی امیه» است، ازدواج میکند و به این ترتیب، بر روی خرابه های شاهنشاهی ساقط شدهی ایران میانه، پیوند مستحکمی میان گذشتهی درخشان

۱- چاپ اول این رمان به سال ۱۳۱۰ شمسی در تهران انتشار یافته

است (مترجم).

۲- منظور نویسنده رمان تاریخی «دام گستران یا انتقام خواهان مزدک» به قلم عبدالحسین صنعتی زاده کرمانی است که ابتدا به سال ۱۲۹۹ شمسی در بمبئی و سپس در سالهای ۱۳۰۳ (جلد اول) و ۱۳۰۹ شمسی (جلد دوم) در تهران به چاپ رسیده است (مترجم).

این سرزمین با آینده‌ی امیدوار کننده‌ی آن که نوید افکار نوینی رامیده‌د، به وجود می‌آید (۱) . نویسنده با اطلاعات دقیق تاریخی خود بر روی قدرت و یارای مقاومت فرهنگ ایران که سرانجام بر کلیه‌ی غاصبین این آب و خاک فایق می‌آید، صحنه میگذارد .

از حیدر علی کمالی دورمان در دهه‌ی چهارم قرن بیستم انتشار یافت . وی صنعتگری بیش نبود و تالیست و سه‌سالگی بی‌سواد ماند . « کمالی » ، پس از آن که خواندن و نوشتن را فرا گرفت ، به سرودن اییاتی پرداخت که از همان ابتدا دلالت بر نبوغ هنری وی میکرد . حیدر علی در اواخر قرن نوزدهم به تهران آمد و بیشتر اوقات خود را مصروف تجارت نمود. وی بعدها قهوه‌خانه‌ای تأسیس کرد که پاتوق یکی از اجتماعات ادبی تهران شد . در این هنگام او به کارهای ادبی و ژورنالیستی پرداخت و سپس به عضویت جبهه‌ی دموکرات درآمد ، در حوادث سیاسی روزگار خویش شرکت جست . دیوان اشعار «کمالی» در سال ۱۹۲۲ در استانبول انتشار یافت . ولی این اشعار که بسیار ساده و سریع و به سبکهای کاملاً مختلفی سروده و تقلید شده‌اند ، در شمار آثار ممتاز ادبی به حساب نمی‌آیند .

موقیقت «کمالی» بیشتر بواسطه‌ی رمانهای تاریخی اوست و میباید او را از همین جنبه‌ی اخیر مورد توجه قرار داد . اولین رمان وی که « مظالم ترکان خاتون » نام دارد ، یاد آور حاکم معروف دوران هجوم منول به ایران است .

این رمان به سال ۳۰-۱۹۲۹/۱۳۴۸ در تهران انتشار یافت . سیک شیوا ، حوادث هیجان آوری که با مهارت تمام به صورت درام درآمده است و در آنها کوچکترین نشانه‌ای از حادثه جویی به چشم نمی‌خورد . ولیز توصیف ماهرانه‌ی شخصیت های رمان از جمله امتیازات دورمان نخستین این نویسنده به شمار میرود .

دومین رمان او، دو سال بعد از اولی، در تهران منتشر شد. از عنوان آن «لازیکا» میتوان دریافت که حوادث رمان در زمان جنگ های بین ساسانیان و رومیان و در ایالت قدیمی لازیکا در ساحل دریای سیاه اتفاق می افتد. تصاویر تاریخی که نویسنده به دست میدهد، کاملاً حقیقی است. حوادث اصلی رمان نوعی تجدد تاریخی را نشان میدهد، به این معنی که، برخلاف رمانهای پیشین، دیگر درباریان و اطرافیان شاه نقش های اساسی را بر عهده ندارند و جای خود را به حکام میهن پرست محلی داده اند. (۱)

این شیوهی نوین که در عین حال پایه های مسلکی رمان مذکور را نیز بنا نهاده است، با مفهوم جدید میهن پرستی که مبارزه را اساس کار خود قرار داده است، مطابقت کاملی دارد.

در پاره ای از موارد به رویدادهایی بر میخوریم که تفاوت بین میهن پرستی و غرور اغراق آمیز ناسیونالیستی در آنها به وضوح معلوم نیست. این امر را نیز باید عکس العملی از سطح آمال و توقعات آن زمان به حساب آورد.

زین المابدین مؤتمن نیز، با توجه به رمان تاریخی وی موسوم به «آشپانه ی عقاب»، به نویسندگان ارزنده ی این زمان تعلق دارد. این رمان در سالهای ۳۹-۱۹۳۳/۵۸-۱۳۵۲ نوشته شده است و رقابت بین وزیر دربار سلجوقی، نظام الملك و رهبر فرقه ی اسماعیلیه، حسن صباح، را بیان میدارد.

این نویسنده، با توجه به عقاید مسلکی خویش، به طرفداری از ستمدیدگان و مظلومین میپردازد و لزوم آزادی طبقات به زنجیر کشیده ی اجتماع انسانی را یادآور میشود. «مؤتمن» برای اولین بار در طول نگارش رمانهای تاریخی فارسی، محافل درباری را در چهار چوب کلیه ی روابط اجتماعی خود نشان میدهد و برخلاف نویسندگان گذشته، از این مجامع با تیختر ایده آلیستی و میهن پرستانه یاد نمیکند. قرار است که چاپ جدیدی

۱- کتاب اخیر الذکر از «ماخالسکی»، ص ۷۰ و بعد از آن.

از این رمان با مقدمه ای از ایران شناس لهستانی و ماخالسکی **Machalski** در تهران انتشار یابد (۱)

رمان «عشق و ادب» که در آن مدیر انجمن ادبی همدان، میرزا علی محمد خان آزاد، تصویر رمانتیکی از زندگی فردوسی را به دست می دهد، کوشش ادبی منحصر بفردیست. این رمان به سال ۱۳۵۳/۱۹۳۴ در تهران انتشار یافت و ده سال بعد «میرزا سالور» همین مضمون را در رمان خود: موسوم به «جفت پاک» به کار برد.

در طول سالهای دهه چهارم قرن بیستم به آثاری بر میخوریم که در آنها علایمی از نوعی سقوط ادبی احساس میشود. از مطالعه ی دورمان یحیی قریب، به نامهای «یعقوب لیث» ۱۳۵۵/۱۹۳۶ و «خون سیاوش» ۱۹۳۷/۱۳۵۶؛ چنین احساس میشود که نویسنده سراسر بیست ساله ی مورد نظر را در خواب غفلت به سر برده است.

از این آثار که در آنها سلسله مراتب تاریخی بارها درهم میآمیزد، میتوان به عدم آگاهی نویسنده از حقایق موجود پی برد. قهرمانان زمان یا کاملاً بدون عیب و نقص و یاسد درسد فاسد و شریرند. اما تنها کوشش اصیلی که در این زمان به چشم میخورد، ابیاتی است که نویسنده در حوادث داستان وارد می کند.

برخی از این ابیات از شاهنامه و پاره ای دیگر از ساخته های خود اوست (۲) این امر نه تنها به پیشرفت حوادث داستان لطمه وارد میسازد، بلکه در موقعیت آفرمان نثر فارسی همانند نوعی اختلاط ازمنه ی دو گانه و غیر طبیعی جلوه میکند.

رمان «عروس مادی» (تهران ۱۳۴۸/۱۹۳۰) به قلم عباس آریان پور کاشانی. مترجم «کجا میروی» اثر «سینکویچ» **H. Sienkiewicz**

۱- زین المابدین در کتاب «شعر و ادب فارسی» به صورت ادیب ارزشمندی جلوه میکند، تهران ۱۳۳۲ شمسی.

۲- کتاب اخیر الذکر از «ماخالسکی»، ص ۱۲۷ و بعد از آن.

هم از لحاظ تسلط هنری نویسنده بر مضمون رمان و هم از جهت حقایق تاریخی و شیوه‌ی نگارش و بیان. به نحو مشهودی ضعیف‌تر از رمان فوق‌الذکر است.

دیری نمیگذرد که نثر فارسی بندریج به جانب نوول و داستانهای کوتاه متمایل میشود. نوول در واقع بهترین بازگوکننده‌ی حوادث روزمره است. تشویش و نگرانی همه جانبه‌ای را میتوان در لابلای نظریات بدبینانه‌ی صادق هدایت و یا در داستانهای بزرگ علوی که وقایع غم‌انگیز زندگی را از دیدگاه روانکاوی «فروید» Freud موزد بررسی قرار میدهد، به چشم دید. این امر در تحقیق کیفیات روحی «فرنگیس» اثر سعید نفیسی نیز که رمانی احساساتی ولی عاری از جنبه‌های هنرمندانه است، تجلی‌می‌کند و در آثار دیگر نویسندگان این دوره نیز منعکس میگردد (۱)

این دوره، برای نویسندگان ایرانی، یکی از زمانهای واقعا پر جنب و جوش بشمار میرود. در این سالها نویسندگان بجل مضلات مربوط به زبان و شیوه‌ی نگارش میپردازند؛ به جستجوی رابطه‌ی میان زبان ادبی با زبان عامیانه برمی‌خیزند، ادبیات عامیانه و آثار داستان نویسان بزرگ دنیا را سرمشق خویش قرار میدهند و سرانجام به آزمایش‌هایی در این زمینه دست میزنند. با توجه به همین موارد مذکور است که این نثر نو-رسیده‌ی ادبی پخته‌تر میشود و اساس محکم‌تری مییابد.

۱ - مطالب جالبی در خصوص «عقدی واگیر ترس از زندگی» را

میتوان در اثری از «ایسنر» P. Eisner بنام «فرانتس کافکا» F. Kafka مطالعه کرد، مجله‌ی «ادبیات بین‌المللی» Svetova Literatura،

شماره‌ی سوم سال ۱۹۵۷